

TIDSHISTORIE

■ NILS ARNE SØRENSEN OG UFFE ØSTERGÅRD

Tid fylder meget. I den løbende opdaterede netudgave af *Den Danske Ordbog* finder man således ikke bare ordet *tid*, men hele 384 ordsammensætninger, der enten begynder eller slutter med tid, og ca. 350 af disse har en klar tidslig betydning – fra tidebøn til tidtagning og fra adventstid til årstid.¹

Sprog er levende, og derfor har ord og ordbøger deres tid. I *Den Danske Ordbog* finder man i forhold til tidligere ordbøger nyttilkomne tidsord som f.eks. kvalitetstid og primetime, som ordbogen begge tidsfæster til anden halvdel af 1980'erne. Sammenligner man med *Ordbog over det danske Sprog* (1928-56), er der imidlertid også tidsord, der går af brug. Et af dem er faktisk ordet tidsord, som i den ældre ordbog forklares i den betydning, vi har brugt det i: "ord, der betegner tid (tidsforhold)". Et andet – og for historikere umiddelbart mere interessant – er ordet tidshistorie. Tidshistorie var "en vis tids (spec. samtidens) historie". Det er helt identisk med ordets betydning på tysk, hvor det (ligesom tidsord) var indlånt fra. På tysk lever ordet *Zeitgeschichte* i bedste velgående, men på dansk var det ifølge ordbogsredaktørerne allerede i 1946 "lidt gldgs".² Det må karakteriseres som en underdrivelse. Hvis man undersøger hyppigheden af "tidshistorie" (og dets afledninger) i aviser via Mediestream, finder man ud af, at det aldrig hørte til blandt sprogets almindelige gloser (i 1832, hvor det fanges flest gange, optræder det i knap 0,1 % af de indscannede artikler), og at det stort set forsvinder efter begyndelsen af 1850'erne.³

Forvundne eller fortrængte ord kan også få nyt liv. Derfor har vi i dette nummer af *Temp* valgt at lade tidshistorie genopstå, men med en ny betydning. Når vi skriver tidshistorie, vil vi indfange den interesse for tid, som internationalt er blomstret markant op i historiefaget, og som udfoldes med tidsbevidsthed, tidsopfattelser, tidsbegreber, tidsregimer, tidspolitik og tidslighed (temporalitet) som typiske analytiske begreber.

Interessen for tidshistorie har to forskellige, men selvfulgeligt forbundne dimensioner. På den ene side tid som aktørkategori; på den anden side tidsforståelse som et teoretisk og metodisk historievitenskabeligt felt.

1 <https://ordnet.dk/ddo>, læst 08.03.21.

2 <https://ordnet.dk/ods/ordbog?query=tidshistorie>, læst 08.03.21

3 http://labs.statsbiblioteket.dk/smurf?q=tidshistorien.tidshistorie.tidshistori*. "Tidshistori*" er ganske vist registreret i alle år siden 1852, men med en endog meget lav hyppighed – aldrig over 0,005 % – og stikprøvelæsning afslører, at det typisk er delte ord som fremtids-historie, der fanges – når der da ikke som i 1987 (der hyppighedsmæssigt er topscorer efter 1852) er tale om, at årets hits findes i de trykte tv-programmer. Det skyldtes, at en tysk kanal havde et program med titlen *Zeitgeschichte!*

Studiet af tid i et historisk aktørperspektiv tager afsæt i, at mennesket altid har organiseret sit liv i tid og levet det i tidslige mønstre, oprindeligt sat af naturen, men i stigende grad præget af menneskets bestræbelser på naturbeher-skelse. Hertil kommer de mangfoldige kulturelt konstruerede organiseringer af tiden. Tæt knyttet til denne tidslige organisering af det levede liv kommer forestillinger om tid – både forestillinger om tidens mening og mønstre, men også om den tid, man lever i – og ofte om dens placering i forhold til tidligere tider og det, der vil følge.

Et helt centralt emne i den aktørkategoriorienterede del af forskningsfeltet tidshistorie er forholdet mellem tid og magt. Sigende hedder to af de mest interessante nyere værker inden for feltet *Time and Power* og *Power and Time*. Den første er skrevet af Christopher Clark, som gennem fire historiske nedslag fra trediveårskrigen til nazismen analyserer preussiske/tyske magthaveres forestillinger om (sig selv i) tid, og hvordan disse tidsforståelser bruges som magtlegitimation. At magthaveres tidsforståelser kunne være handlingsanvisende, viser Clarks analyser imidlertid også.⁴ Sammenlignet med Clarks bog har *Power and Time*, redigeret af Dan Edelstein, Stefanos Geroulanos og Natasha Wheatley, et langt bredere kronologisk og geografisk anslag – bl.a. for at komme ud over det stærke fokus på modernitet og modernisering, som har karakteriseret temporalitetsstudier, og som derved ofte reelt har underlagt verden et vestligt blik. Mens Clark holder skarpt fokus på politiske magthavere, er blikket her også bredt ud. Der tages afsæt i, at der i samfund findes en lang række "temporale regimer" som understøttes af forskellige autoriteter (f.eks. politiske, religiøse, juridiske, økonomiske og biopolitiske). Disse "tidslige regimer" "collide, wrap into each other, disentangle and redesign everyday life", og bogens bærende argument er, at samspillet mellem tidslige regimer er et helt centralt element i "the making of history".⁵ Trods det brede anslag står interessen for politik og statsmagt også her centralt.

Kalendere, der organiserer og standardiserer tid i gentagne mønstre, hvor natur og kultur foldes mod hinanden, men også bruges til at måle og dermed styre tid, er et klassisk forskningsfelt, som ikke overraskende også drages frem i den nye temporalitetsforskning. Kalendere er nemlig et oplagt eksempel, hvis man vil demonstrere, hvordan tid og magt hænger sammen. Redaktørerne af *Power and Time* peger på, hvordan Julius Cæsars kalenderreform konsoliderede hans magt, og at han ovenikøbet "had a month named after him for his pains", som de tilføjer med lovlig let hånd (at indflette et herskernavn i et tidssystem er jo i sig selv en understregning af magtens legitimitet).⁶

Det mest berømte eksempel på sammenhængen mellem politisk magt og organisering af tid er den franske republikanske kalender, der var en hjørnesten i

4 Clark: *Time and Power*.

5 Edelstein, Geroulanos og Wheatley: 'Chronocenosis', 7.

6 Ibid., 8.

den jakobinske kulturrevolution 1793-94, og som bl.a. Lynn Hunt og Mona Ozouf har analyseret.⁷ Med lige lange måneder opdelt i dekader efter 10-tals systemet og med måneder, hvis navne afspejlede, hvad der karakteriserede dem (f.eks. Vendémiaire – vinhøstmåned), signalerede kalenderen fornuft over for den kristne kalenders overtro og roderi. Jakobinerne omorganiserede ikke blot årets gang. For at understrege, at franskmændene nu levede i en ny tid, dekreterede de en ny tidsregning – med republikkens indførelse som den første dag i år 1. Den republikanske kalender og tidsregning blev afskaffet af Napoleon i 1805, men paralleller til jakobinernes tidsregimetænkning møder man i kølvandet på 1. verdenskrig, hvor både det bolsjevikiske styre i Rusland og Mustafa Kemals nye tyrkiske nationalstat indførte den gregorianske kalender for at signalere, at de nye styrer indvarslede nye, moderne tider. I det fascistiske Italien begyndte der i midten af 1920'erne at dukke en ny tidsregning op, der på baggrund af fascisternes ofte proklamerede opfattelse af deres magtovertagelse som en revolution satte tidens nye begyndelse til marchen mod Rom 28. oktober 1922 – den første dag i den Fascistiske Tidsalder (*Era Fascista*). Den nye tidsregnings år blev energisk anført overalt, hvor regimet de næste 15 år byggede, men levede i det italienske samfund i bedste fald i fredelig sameksistens med den kristne tidsregning og forsvandt som dug for solen med regimets fald.

Kalendere samordner naturens tid og menneskets kulturelle ordening af tiden. Det er langt fra en simpel øvelse, og kalenderreformer har typisk haft til formål at genskabe sammenhængen mellem kalenderens tid og det tropiske solår.⁸ Det var baggrunden for Julius Cæsars kalenderreform 46 f.Kr, og det var baggrunden for den katolske kirkes justering i 1582 (den gregorianske kalender), der lagde en mere præcis beregning af solåret til grund og sprang de ti dage over, som havde akkumuleret sig gennem århundrederne siden Cæsar. Modstanden mod kalenderreformen i de protestantiske dele af Europa, hvor den gregorianske kalender generelt først blev accepteret fra 1700, er endnu en illustration af sammenhængen mellem tid og magt. Den ortodokse kirke har aldrig accepteret den gregorianske kalender, så siden 1918 har russerne levet med både en verdslig (grego-

7 Hunt: *Politics, Culture and Class* og Ozouf: 'Calendrier'.

8 Vi skriver "naturens tid" i bestemt ental, men det er en voldsom forenkling i forhold til kalendersystemer. Der er nemlig hele tre naturfænomener, som kalendere er bygget op omkring: dagen/døgnet (der bygger på jordens rotation om sin akse), måneden (baseret på månens omløbstid om jorden) og solen (jordens omløbstid om solen). Månens omløb (ca. 28,5 døgn) er umiddelbart iagttagelig og derfor et indlysende organisationsprincip, mens solåret forbindes med årstidernes skiften. Historisk har kalendere typisk søgt at kombinere solår og måneår. Den øvelse er mere end indviklet, fordi solåret ikke er deleligt med månens omløbstid, og kalendersystemer, der primært byggede på månen, derfor måtte indskyde ekstramåneder med regelmæssige mellemrum. Solåret giver også problemer, da det varer ca. 365,25 døgn. Vil man vide mere om kalendersystemer, er *Encyclopedia Britannicas* opslag "calendar" et godt sted at blive klogere, se <https://www.britannica.com/science/calendar> (læst 21.4.219).

riansk) og en religiøs (juliansk) kalender (selv om kommunisterne på den mest brutale vis forsøgte at udlette kirken, indtil de fik brug for dens støtte under 2. verdenskrig). Et resultat af denne dobbeltkalender var, at russerne begyndte at fejre både det 'nye' nytår 31. december og det 'gamle' nytår 14. januar, hvilket de har holdt fast i lige siden. Det er forklaringen på, at man den 14. januar hører hilsenen, "Godt gammelt nytår".

Sammenlignet med kalendere er urets mekaniske tid, der opdeler døgnet i mindre enheder, som er lige lange og uafhængige af årstider og steder, ren kulturtid.⁹ Inddelingen af dagen og døgnet i mindre enheder var imidlertid helt frem til senmiddelalderen baseret på solens gang. Den havde sine rødder i soluret, som i Egypten blev brugt til at inddele dagen fra solopgang til -nedgang i 12 lige store enheder siden mindst 1500 f.Kr. Herfra bredte denne tidsmåling sig over hele Middelhavsverdenen og senere resten af Europa. Da dagens tid fulgte solens bane, betød det også, at længden på tidsenhederne – timerne – forandrede sig med årets gang. Det er svært at forestille sig i dag, hvor vi helt har internaliseret den mekaniske tidsmåling med absolutte størrelser, der er i overensstemmelse med det newtonske verdensbillede. I de før-industrielle samfund var arbejdsrytmen og det levede liv for de allerfleste imidlertid bestemt af naturens rytme – både døgnet og årstidernes, og det begyndte først og meget langsomt at ændre sig fra renæssancen.

Den teknologiske forudsætning herfor var opfindelsen af det mekaniske ur i 1200-tallet. De tidligste skriftlige omtaler af ure er fra 1270'erne om en maskine, der kunne præstere en omdrejning på 24 timer. Fra slutningen af 1200-tallet fandtes der mekaniske ure i klostre og katedraler i Frankrig og Sydengland.

Det afgørende skridt skete i Norditalien med to forskellige traditioner for brugen af ure. I den ene lavede man mekaniske efterligninger af solsystemet med planeternes, solens og månens bevægelser. Et af de tidligste var Giovanni de Dondis store ur i Padova som også viste dato og år. Det var færdigt omkring 1360. De Dondi var professor i matematik, astronomi og filosofi ved universitetet i Padova, og der var en tæt sammenhæng mellem udviklingen af mekaniske ure og den lange proces, der sammenfattes under overskriften den naturvidenskabelige revolution (det er intet tilfælde, at man finder ure på Galileo-museet i Firenze).

Den anden tradition er umiddelbart vigtigere, når man som her fokuserer på forholdet mellem tid og magt. Den bestod i, at man begyndte at lave store offentlige ure med slagværk, der kunne høres i hele byen. Det første kendte er fra Milano 1333 og dannede hurtigt mode som middel til at regulere bylivet med en fælles

9 For gode, hurtige overblik over urets og tidsmålingens historie kan henvises til Buhl: 'Tiktak' og Devlin: 'About Time'. For klassiske fremstillinger, se den produktive italienske historiker Carlo M. Cipollas skildring af urets kulturhistorie i Europa, *Clocks and Culture 1300-1700*, og den økonomiske historiker David Landes' behandling af udviklingen af ure og tidsregning primært ud fra et teknisk perspektiv i *Revolution in Time* og "The Ordering of the Urban Environment".

standard. Disse tårnure erstattede den tidligere kakofoni af klokker og råbere. Nu blev der ringet til messe, når byportene blev åbnet og lukket, ved åbning af markedet og afgang af skibe, og når der skulle være processioner. Alt blev nu reguleret med 'klokkeslæt'. Mekaniske ure i offentlige bygningers tårne bredte sig hurtigt fra de norditalienske byer til hele Nordvesteuropa.

De offentlige ures mekaniske tid fik efterhånden en regulerende og disciplinerende indflydelse på livet i byerne. Urene gjorde det muligt at fastsætte regler for arbejdstidens begyndelse og slutning, ligesom de blev styrende for de handlendes åbningstider og for afholdelsen af marked. Klokkens timeslag gav også skoledagen et fast forløb, som forberedte eleverne på et tidsstyret arbejdsliv. Tårnuret og de regelmæssige klokkeslag blev på denne måde en væsentlig del af byens identitet modsat landet, der meget længere fulgte årstidernes skiftende tidsregning og deraf følgende varierende længde af timerne.

Men hvad er årsagen til gennemslaget for den nye tidsopfattelse og den deraf følgende regulering af det moderne samfund? Den tekniske opfindelse og ikke mindst senere forbedringer (især det meget mere præcise pendulur (1656)) er forudsætningen, men ikke forklaringen.

Et bud på en forklaring kom den iderige marxistiske historiker Edward Thompson med i 1967 i artiklen "Time, Work-Discipline, and Industrial Capitalism", der med rette har fået klassikerstatus i social- og kulturhistorien. Det store gennembrud for udbredelsen af tidsmålingen skete ifølge Thompson omkring 1680, hvorefter ure blev en fast bestanddel af borgerlige husholdninger i England, som i omkring hundrede år var absolut førende i europæisk urproduktion. Som det fremgår af titlen på artiklen, fokuserede Thompson på, hvordan urets tid blev brugt til disciplinering af den engelske arbejderklasse. Thompson beskrev her, hvordan industrialiseringen ændrede arbejdsvanerne ved at måle arbejdstid i urets timetid (i stedet for løsning af givne opgaver), gennem betoning af punktlighed i de reglementer, der styrede adfærden i de nye fabrikker, og ikke mindst ved at introducere avancerede værktøjsmaskiner og indføre en udstrakt arbejdsdeling. For at det skulle lykkes, var en ny tidsopfattelse afgørende. Den nye tidsopfattelse, som Thompson kaldte "time-thrift" (tidspåpasselighed), indfandt sig i det engelske samfund generelt i 1600-tallet, hvor Thompson viste, hvordan tidspåpasselighed var et kernetema i puritanske prædikener og pamfletter og argumenterede, at "puritanism, with its marriage of convenience with industrial capitalism, was the agent which converted men to new valuations of time which taught children even in their infancy to improve each shining hour; and which saturated men's time with the equation time is money".¹⁰ Tidspåpasselighedens

10 E.P. Thompson: 'Time', 95. Med sammenkoblingen af puritanisme og industrikapitalisme skrev Thompson tydeligt videre på Max Webers klassiske værk fra 1904-05, Weber: *Die protestantische Ethik*.

modsatning var tidsspilde, som i puritanernes blik var tid, hvor synder fristede, mens det for kapitalisten var tabt profit.

Ure og kalendere er to af hjørnestenene i et nyt tidsregime, der i løbet af det lange 1800-tal med udgangspunkt i Vesten omspandt stadig mere af kloden, så man kan tale om etableringen af et globalt tidsregime. De to andre hjørnestene var, ifølge Sebastian Conrads overbevisende syntese fra 2018, forestillingen om tid som progressiv (at tiden har en retning) og den naturvidenskabelige forståelse af *deep time*, hentet fra geologiens og evolutionslærens påvisning af, at jorden var omtrent ufatteligt meget ældre end den opfattelse, man hidtil havde hentet fra religiøse skabelsesberetninger. Mens ure og kalendere synkroniserede verden, forskelliggjorde den progressive tid og *deep time* den, fordi de åbnede for forståelser af forskellige samtidigt eksisterende samfund (og fænomener) som værende "progressive" (på tidens forkant) eller tilbagestående. Som Thompson ser Conrad kapitalismen som en central drivkraft i udbredelsen af det nye regime, men hertil lægger han (national)staten og imperialismen. Det er imidlertid en vigtig pointe i hans tolkning, at mens det nye tidsregime var skabt i Vesten, og Vesten gennem imperier og andre magtbaser aktivt udbredte det, så skyldtes den globale udbredelse også, at mange aktører uden for Vesten havde egeninteresse i at gøre det til deres eget.¹¹

Som historikere er vi i vores praksis også underlagt Vestens nu globaliserede tidsregime. Det kommer på det mest enkle plan til udtryk ved, at vi bruger den kristne kalender til at placere begivenheder og processer i tid. I denne korte artikel har vi således allerede brugt den kristne tidsregning hele 26 gange. Forsøget på at løsrive tidsregningen fra religionen, som har vundet frem i den akademiske, engelsksprogede verden med brugen af begreberne Before Common Era/Common Era i stedet for Before Christ/Anno Domini, eller det danske f.v.t. og e.v.t., forstærker reelt kun dette faktum ved at gøre kristen tid til fællestid!

Det er heller ikke uproblematisk, når historikere – hvad vi ofte gør – bruger kalenderens inddelinger i århundreder eller årtier som periodiseringsgreb. Mens det ofte giver god mening at placere en historisk-social proces i et årti eller århundrede, så har årtier og århundreder sine indlysende begrænsninger, hvis man tænker periodisering som et klassifikationsredskab, der tjener til at tydeliggøre, hvordan (noget i) et tidsrum adskiller sig fra tid, der gik før, og den, der fulgte. En dårlig idé er den periodisering efter hele årstal i hundreder og halvtredsere som *Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie* under redaktion af Olaf Olsen 1988-91 eksperimenterede med. Det kræver en del talgymnastik at skrive sig uden om de klassiske periodeafgrænsninger, overvejelser som sikkert har været spændende for forfatterne, men ikke bidrager påviseligt til forståelsen af de overordnede træk i Danmarks historie. Det er ikke overraskende: Historisk-sociale processer

11 Sebastian Conrad: "Nothing Is The Way It Should Be".

følger sjældent runde årstal, og det er selvfølgelig grunden til, at vi så ofte må ty til at operere med lange og korte århundreder. Eric Hobsbawms ”lange 19. århundrede” fra de politiske revolutioner i slutningen af 1700-tallet og frem til 1914 har i dag vel karakter af historikerfælleseje, mens hans ”korte 20. århundrede” til 1991 er mere omstridt og på vej til at blive opgivet.

Med periodiseringsdiskussionen har vi bevæget os ind i tidshistoriens anden dimension – hvordan historikere tænker og bruger tid. Periodiseringsovervejelser er et helt afgørende greb i enhver historisk undersøgelse, men befinder sig typisk inden for en forholdsvis enkel lineær forståelse af tid. Jeppe Nevers, Dorthe Gert Simonsen og Mikkel Thelle introducerer og diskuterer i deres artikel en række af de helt centrale bidrag til en teoretisk tidsforståelse, der typisk rækker uden for en sådan enkel lineær tidsforståelse – med nedslag i Annales-skolens opgør med begivenhedshistoriens tidsforståelse, i tematiseringen af tidsbevidsthed og tidslag i Reinhart Kosellecks historieteori, i det radikale tidsbegreb hos Michel Foucault, i koblinger til rummets historisering i bl.a. globalhistorie og postkolonial teori og i aktuelle tematiseringer af tidsbegrebet i lyset af diskussionen om den antropocæne tidsalder.

I sit bidrag tager Helge Jordheim udgangspunkt i indsigten, at der altid sam eksisterer mange tider, og at et helt centralt arbejde for historikeren er at skabe sammenhæng mellem tider. To centrale aspekter af et sådant tidsarbejde er synkronisering og skalering, og artiklen undersøger, hvordan disse principper til at organisere og stabilisere tiden som forståelsesramme, men også som dynamisk princip for historiens gang, blev brugt af den engelske munk, teolog og historiker Bede, hvis tanker formuleret i første del af 700-tallet spillede en afgørende rolle for etableringen den kristne tidsorden, og den tyske teolog og filosof Johann Gottfried Herder, hvis tidstænkning netop udsprang af den kristne tidsordens kollaps i 1700-tallet, der satte behovet for en ny ”moderne” ordning af tiden. Jordheim kombinerer således teoretiske refleksioner om tid med konkrete analyser af aktørers udvikling af tidsteorier.

De følgende artikler udgør mere ”rene” studier af tid i et aktørperspektiv. Louise Nyholm Kallestrup viser, hvordan luthersk-evangeliske reformatorers forståelse af deres samtid som ”de sidste tider” satte sig tydelige spor i den retorik, der blev anvendt til at kommunikere budskabet om reformationens nødvendighed til et folkeligt publikum, men samtidig også at reformatorernes tidsforståelse var elastisk: Afstod menneskene fra synd og gjorde pønitense, kunne dommedag udskydes. Da paven blev set som antikrist, blev kampen for at befri sande kristne fra de katolske klør således også til et spørgsmål om at udskyde de sidste dage.

400 år efter Luther var tidsordenen blevet aldeles verdsliggjort, og foråret 1919 – *det wilsonske øjeblik* – var fuldt af fremtidsforventninger. Så fuldt, at hovedtesen i Jörn Leonhards monumentale Koselleck-inspirerede fremstilling af overgangen fra krig til fred efter 1. verdenskrig er, at freden (forventningshorisonten) var blevet ”overbelastet” af de mange konkurrerende forestillinger og visioner

om en ny fremtid, der blev artikuleret fra 1916. Derfor måtte freden skuffe mange – og idealistiske fremtidsdrømme reduceres til et øjeblik.¹² Over for den store fortællings perspektiv hos Leonhard anlægger Haakon Ikonomou biografiens og demonstrerer i sin artikel med den græsk-osmanniske jurist og diplomat Thanassis Aghnides som eksempel, hvordan fremtidsforventninger blev genforhandlet over tid – Aghnides’ drømme om en storgræsk fremtid brød sammen og blev afløst af hans arbejde som diplomat for at skabe en liberal verdensorden. I det biografiske perspektiv bliver fredsafslutningen således et mindre skarpt brud – hele Aghnides’ liv blev grundlæggende præget af *wilsonske* ideer.

Fremtidsforventninger er også et tema i Hannibal Munks artikel, der analyserer, hvordan tegneren Bo Bojesen brugte tid i sit satiriske univers. Som hos Ikonomou er den teoretiske inspiration hentet hos Koselleck, og ud over Bojesens aktivering af forventningshorisonter viser Munk, hvordan Bojesens kendeste arbejde, *Venstre-Vikingernes Saga*, aktivt bruger forskellige tidslag som satiriske redskaber. Hos Bojesen er fremtidsforventningerne, ikke mindst fra 1970’erne, ofte dystre, og her var han langt fra en enlig stemme. ”No Future”, vrængede The Sex Pistols i 1977, og nyere forskning har argumenteret for, at der i 1970’erne skete en overgang til et nyt kulturelt tidsregime, hvor den fremtidsorientering, der prægede moderniteten siden 1700-tallet, blev afløst af en stærk tendens til postmoderne præsentisme, der også satte sit præg på tilgangen til fortiden. Bertel Nygaard graver i sit bidrag ned i den i samtiden energisk omdiskuterede nye interesse for 1950’ernes rock’n’roll-kultur i 1970’erne, som umiddelbart kunne synes at være et eksempel på denne præsentisme. Hans analyse af den danske debat om retro-rocken dementerer imidlertid en sådan tese og tegner i stedet et andet og mere indviklet billede, hvor man både finder ukritisk dyrkelse og kritisk afvisning, men også læsninger af 1950’ernes rock’n’roll som udtryk for et revolutionært potentiale – og altså fremtidsorienteret. Fra retro-rock vender nummeret sig mod Cuba og Sjamme van de Voorts analyse af tidsbrug og tidsopfattelse hos Castro-regimet og hos cubanere, der var flygtet fra Cuba til USA. Det kommunistiske regime byggede videre på tidstroper, der var udviklet af uafhængighedsbevægelserne siden 1800-tallet, men propaganderede i både undervisning og medier især for en revolutionær brud-trope: Takket være revolutionen var den cubanske tid brudt ud af sit gentagelsesmønster. At cubanere, der var flygtet fra regimet, ikke tolker tiden i overensstemmelse med regimets tidsforståelse, er selvfølgelig ikke overraskende. Her møder man i stedet en tendens til at forbinde fremtid med USA (og amerikanske forbrugsvarer), men en nærlæsning af interviews med cubansk-amerikanere afslører imidlertid klare paralleller mellem de forskellige forståelser.

12 Leonhard: *Der überforderte Frieden*. For begrebet det wilsonske øjeblik, se Manela: *The Wilsonian Moment*.

De sidste to artikler vender sig mod historikernes tidsbegreber. 'Middelalderen' er fast inventar i de klassiske periodiseringer i Europa – selv om det jo egentlig er en undseelig og selvudslettende karakteristik af en tidsalder. Men den fælles betegnelse skjuler slående nationale variationer, og i sit bidrag argumenterer Lars Boje Mortensen for en ny kronologi baseret på boghistoriske og politiske kriterier, som gælder hele Europa snarere end landenes sprogligt definerede litteraturer (600-1050 'eksegetisk', 1050-1300 'eksperimentel', 1300-1450 'kritisk'). Det løsriver begrebet fra en ofte reelt ahistorisk brug og giver det samtidig både indhold – og måske endda retning. I artiklens anden del går Boje Mortensen et radikalt skridt videre og argumenterer gennem kritik af tendensen til at globalisere middelalderbegrebet og metastudiet af 'middelalderisme' for, at det intellektuelt set ville være en stor gevinst at glemme 'middelalderen'. I sit bidrag er Nils Arne Sørensen tæt på at nå frem til samme konklusion for 'Samtidshistorie' som tidsbegreb. Samtidshistorien, som i Danmark har været mere eller mindre sammenfaldende med historie efter 1945, viser sig at være langt mere vanskelig at få hold på, når man overvejer dens nærmere karakteristika. Er samtiden et *moving target* eller et periodebegreb? Er det særlige, at samtidshistorien omfatter den levende erindring, sættes præmisserne af arkivlovgivningens bestemmelser om adgang til kildematerialet, eller er der bestemte erkendelsesmæssige formål, som afgrænser samtidshistoriens genstandsfelt og spørgehorisont? I stedet for at lade begrebet om samtidshistorie glide os af hænde, ender Sørensen dog med at slå til lyd for en skarpere og mere præcis brug af begrebet, der kan understrege den erkendelsesinteresse, der kan siges at styre undersøgelser af den nyeste historie.

Dette nummer er redigeret af Jeppe Nevers, Lars Boje Mortensen, Dorthe Gert Simonsen, Mikkel Thelle, Uffe Østergård og Nils Arne Sørensen

PUBLICERET MATERIALE

- Buhl, Hans: 'Tik-tak' (2018), <https://videnskab.dk/teknologi-innovation/tik-tak-urets-opfindelse-har-paavirket-vores-opfattelse-af-tiden> (10.04.21).
- Cipolla, Carlo M.: *Clocks and Culture 1300-1700*, London: Collins, 1967.
- Clark, Christopher: *Time and Power. Visions of History in German Politics, from the Thirty Years' War to the Third Reich*. Princeton: Princeton University Press, 2019.
- Conrad, Sebastian: "'Nothing Is The Way It Should Be": Global transformations of the time regime in the nineteenth century', *Modern Intellectual History*, 15, 2018, 821-848. doi:10.1017/S1479244316000391.
- Devlin, Keith: 'About Time' (1999), https://www.maa.org/external_archive/devlin/devlin_12_99.html (10.04.21).
- Edelstein, Dan, Stefanos Geroulanos og Natasha Wheatley: 'Chronocenosis: An Introduction to Power and Time'. I samme (udg.): *Power and Time: Temporalities in Conflict and the Making of History over and Time: Temporalities in Conflict and the Making of History*, Chicago: Chicago University Press, 2021.
- Hunt, Lynn: *Politics, Culture and Class in the French Revolution*, Berkeley: University of California Press, 1984.
- Landes, David: *Revolution in Time. Clocks and the Making of the Modern World*, Cambridge: Harvard University Press, 1983.

Landes, David: 'The Ordering of the Urban Environment: Time, Work and the Occurrence of Crowds 1790-835', *Past & Present*, 116, 1987, 192-199.

Leonhard, Jörn: *Der überforderte Frieden. Versailles und die Welt 1918-1923*, München: Beck, 2018.

Manela, Erez: *The Wilsonian Moment: Self Determination and the International Origins of Anticolonial Nationalism*, Oxford: Oxford University Press, 2007.

Ozouf, Mona: 'Calendrier'. I François Furet og Mona Ozouf (red): *Dictionnaire Critique de la Révolution Française*, Paris: Flammarion, 1988, 482-94.

Thompson, E. P.: 'Time, Work-Discipline, and Industrial Capitalism', *Past & Present*, 38, 1967, 56-97.

NILS ARNE SØRENSEN

PROFESSOR, PH.D.

INSTITUT FOR HISTORIE

SYDDANSK UNIVERSITET

NILSSDU.DK

UFFE ØSTERGÅRD

PROFESSOR EMERITUS

DEPARTMENT OF BUSINESS AND POLITICS

COPEHNHAGEN BUSINESS SCHOOL

UOE.DBP@CBS.DK